

Annexstræde 8 i Valby

Matrikel 67, Valby Kvarter, Valby Sogn
Sokkelund Herred, Københavns Amt.

KBM 3759

MIKKEL SIEBKEN

Københavns Museum
Vesterbrogade 59
1620 København V
Telefon: +45 33 21 07 72
Fax: +45 33 25 07 72
E-mail: sekr@bymuseum.dk
www.copenhagen.dk

Omslagsillustration: Arbejdsbillede fra grunden. Foto: Mikkel Siebken.
© Københavns Museum 2012

Indhold

KØBENHAVNS MUSEUM ARKÆOLOGISK BERETNING 2012.....	1
Annexstræde 8 i Valby	1
Resumé	4
Undersøgelsens Forhistorie.....	4
Tidligere arkæologiske undersøgelser.....	5
Topografi og Forhistorie	6
Målesystem	7
Metodik	7
Undersøgelsens resultat.....	8
Konklusion	9
Anlægsliste	11
Fotoliste	11
Litteratur.....	11

Figur 1. Annexstræde 8 i Valby (matr. nr. 67). Kort: Fund og fortidsminder.

Resumé

I forbindelse med etableringen af et nyt byggeri på Annexstræde 8 i Valby blev der ført et arkæologisk tilsyn. På grunden blev resterne af en brønd og et pumpeør registreret. Desuden blev der fundet skår fra fajance, stentøj og rødbrændt keramik. Materialet dateres til den anden halvdel af 1700-tallet.

Undersøgelsens Forhistorie og administrative data

Københavns museum blev kontaktet af bygherre (TK Development ved Gitte Hansen) i september 2007 ang. etableringen af et firetagers bolig- og butiksbyggeri på grunden Annexstræde 8, matr. nr. 67. (fig. 1) Bygningen er planlagt uden kælder, og af bilag 1 fremgår det, at der opføres en elevator med tilhørende

elevatorgrube. Matriklen ligger ca. 8,6 m.o.h. I forbindelse med anlægsarbejdet blev der gravet 0,5 m af grunden. Fundamenterne nåede en dybde af 1,4-1,6 m under terræn.

Af forskellige årsager blev projektet udskudt fra bygherres side. Den 8. december 2010 startede anlægsarbejdet med gravningen af grøften til fundamentet ud mod Annexstræde, hvorefter projektet blev udskydt endnu engang. Den 21. maj 2012 fortsatte anlægsarbejdet, dog uden at Københavns Museum blev orienteret i første omgang. Museet blev først opmærksom på det genoptagne arbejde, da en borger ringede ind og informerede om resterne af en brønd på matriklen. Københavns Museum førte herefter tilsyn med lokaliteten indtil den 29. juni 2012, hvor bygherres opgravninger definitivt var slut. Området er arkæologisk interessant, fordi der er mulighed for, at der fremkommer spor fra det middelalderlige Valby.

Det arkæologiske tilsyn er foretaget af arkæologerne Niels Grumløse og Mikkel B. Siebken. Fundmaterialet er vurderet af fundregistrator ved Københavns Museum, Mie Pedersen.

Københavns Museum var ansvarlig for det arkæologiske tilsyn. Alt originalt dokumentation og fundmateriale opbevares på museet. Tilsynet blev udført under budget dækket af bygherre i henhold til museumsloven.

Tidligere arkæologiske undersøgelser

KBM	Lokalitet	År	Konstruktionstyper
KBM2551	Det Centrale Valby, Underområde II	2002	Fund af mulige skelgrøfter i Annexstræde. I grøft I og V blev der fundet keramik – muligvis fra 1400-tallet. Fundamenter, brolægning og syldsten fundet i Skolegade.
KBM2639	Valby Langgade 117 (Hoffmanns Minde)	2002	Beholder til opsamling af møg samt en udateret kogestensgrube.
KBM2591	Annexstræde og Gadekærvej	2002	To anlægshuller. Datering – muligvis – 16-1700-tal.
KBM3208	Det Centrale Valby, Underområde II	2005	I Annexstræde (matr. nr. 6a) udgravedes de nederste skifter af et hushjørne og bunden af en mulig ovn.
KBM3736	Valby Langgade 95	2009	Fremkomst af en grube og en større nedgravning. Genstande dateres til 1600-1900 – med hovedvægt på 18-1900-tallet.

Tabel 1. Tidligere arkæologiske undersøgelser.

I området omkring Annexstræde 8, er der gjort flere arkæologiske iagttagelser.

I 2002 blev der foretaget en forundersøgelse (KBM2551) på den modsatte side af gaden på matr. Nr. 6a og 118. Desuden blev matr. nr. 7m i Skolegade undersøgt. Forundersøgelsen resulterede i fundet af mulige skelgrøfter på matriklerne i Annexstræde samt keramik fra middelalderen – måske fra 1400-tallet. I skolegade fremkom fundamenter til to stenhuse, to stenbrolægninger og syldsten samt keramik som daterede anlæggene til 1700-tallet.

Ligeledes i 2002, blev der foretaget en arkæologisk undersøgelse (KBM2639) af Valby Langgade 117 (Det tidligere Hoffmanns Minde), matr. Nr. 3a. I den forbindelse blev en beholder til mæg eller ajle fra avlsbygningerne til gården Hoffmanns Minde registreret, samt en enkelt kogestensgrube, som ikke er dateret.

I forbindelse med rørføring i Annexstræde og Gadekærvej i 2002 (KBM2591), blev der i to af anlægshullerne registreret kulturlag, som muligvis stammer fra 16-1700-tallet.

I 2005 foretog Københavns Museum en prøvegravning på matr. nr. 118 i Annexstræde (KBM3208). I den forbindelse blev der registreret et hushjørne og et muligt ovngulv.

I 2009 blev der foretaget et tilsyn i forbindelse med etablering af fjernvarme på Valby Langgade ud for nr. 95 (matr. nr. 5a). Der fremkom en grube og en større nedgravning. Deres anvendelse er ukendt, men skårmaterialet fra yngre lag dateres til 1600-1900 – med hovedvægt på 18-1900-tallet.

Topografi og Forhistorie

Det planlagte anlægsarbejde ligger i et område, som formodes at indeholde interessante arkæologiske levn fra den gamle Valby landsby. 1700-tallets Valby ligger indenfor det område, som lokalplanen berører. Det middelalderlige Valby er ikke arkæologisk påvist men kendes fra skriftlige kilder. Valby nævnes første gang i 1167, hvor ærkebiskop Absalon får tildelt Havn og det halve af Sokkelund sogn, og de landsbyer der hørte til, herunder Valby. I 1186 skænkede Absalon det til biskoppen i Roskilde, og gaven stadfæstes af pave Urban 3. I brevet oplyses det, at Absalon tidligere har fået dette gods af Valdemar den Store, og at Valby, Serridslev, Solbjerg, Vanløse og Vigerslev tilsammen udgjorde et samlet gods kompleks administreret fra hovedgården i Utterslev. Hvor stor bebyggelsen ved Valby var, vides ikke. Men i 1370 oplyses det, at Valby består af 21 gårde på tilsammen 8 bol.¹

Som nævnt er det middelalderlige Valby ikke arkæologisk påvist, men to møntskatte fra o. 1325 og keramik fra 12-1300 tallet er fundet i området.

I 1863 blev den ene møntskat fundet på lod 22b i Valby Overdrev syd for landsbyen, på engstrækningerne ved Kongens Enghave (Jørgen Steen Jensen et al.: *Danmarks middelalderlige skattefund*. Nordiske Fortidsminder, serie B, bind 12;2. København 1992, nr. 148). 5.552 borgerkrigsmønter præget under Erik Menved og Christopher II var lagt i en kande af rødbrændt ler og med gulligrøn glasur (Niels-Knud Liebgott, 1978: *Danske fund af møntdateret keramik*. Nationalmuseets Skrifter. Arkæologisk-historisk række, bind XVIII. København 1978, nr. 24). Denne skat – og den nedenfor omtalte – er nedlagt omkring 1325.

Det andet møntfund blev lokaliseret i 1902 (Jørgen Steen Jensen et al.: *Danmarks middelalderlige skattefund*. Nordiske Fortidsminder, serie B, bind 12;2. København 1992, nr. 149). Mønterne blev fundet, da der skulle graves et stakit ned på området ved den bageste del af sporvognsremisen. Denne er blevet

¹ Christophersen 1985, s. 45.

lokaliseret til Valby Langgade 86. Her lå indtil 1883 tre firlængede gårde, som var de sidste rester af den gamle landsby. De var blevet skånet ved branden i 1865, men gik til ved branden 1883.

Kun 40 af skattens formodentlig o. 200 mønter blev indleveret til Nationalmuseet. Mønterne er præget under Christopher II, og antagelig nedlagt omkring 1325. Hvorledes området så ud på dette tidspunkt vides ikke, men møntskattene formodes at være nedlagt på grund af voldsomme politiske begivenheder; de fandt sted i henholdsvis 1328 og 1329.

Målesystem

De registrerede anlæg blev målt op, men et egentlig målesystem blev ikke etableret på pladsen.

Metodik

Den arkæologiske undersøgelse bestod i et tilsyn med gravearbejdet på matriklen. Gravningen blev foretaget med gravemaskine eller minigraver. I forbindelse med afgravningen af grunden blev de få genstande, der blev fundet, registreret som løsfund. Der blev ikke registreret nogle fund i forbindelse med undersøgelserne af brønden. Derfor bygger dateringen udelukkende på løsfund fra hele matriklen. I forbindelse med gravningen er der ført dagbogsnotater og taget fotos.

Figur 2. Bunden af brønden samt hjørnestolper (A001). Foto: Københavns Museum.

Undersøgelsens resultat

I forbindelse med anlægsarbejdet blev der på grundens vestlige side – ind mod Annexstræde nr. 6 – fundet resterne af en brønd (A001 – fig. 2). Brønden var blevet delvist ødelagt ved anlægsaktiviteterne på matriklen, hvis genopstart ikke var meddelt museet. Af levnene fremgik det, at brønden havde været næsten kvadratisk i plan og målte ca. 80 x 90 cm. Brøndens sider bestod af vandretliggende brædder. I hvert af de fire hjørner var der hjørnestolper, hvoraf de nederste 1,12 m var bevaret. Brædderne i brøndens sider var ikke bevaret i samme omfang. Stolpernes sider målte 17 x 15 cm og, i bunden de forsynet med en tap til nedramning i vandretliggende bjælker i bunden af brønden. Disse bjælker blev ikke udgravet, da lagene ikke blev berørt af byherres videre projekt.

Sammen med brønden blev der også fundet et 3,03 m langt pumperør (A002) af træ med blyforing i enderne og spor efter jernbånd yderst. Pumperøret har været lodretstående i brøndkonstruktionen. Et taphul i Pumperørets side målte 9x7 cm og gik 10 cm ind til pumperørets centrum. Der har været tale om en enkeltstående brønd på matriklen, hvorfor den ikke har været koblet op på et centralt forsyningsnet af trævandrør. I København blev pumperør af denne type (og trævandrør) afløst af et mere moderne

rørsystem af støbejern i løbet af 1850'erne.² Udviklingen er sikkert ikke gået helt så hurtigt i Valby, og hvornår brønden og pumperøret er gået ud af brug vides ikke med sikkerhed, men de tilhøre formentlig nyere tid.

De løsfund, som blev samlet ind, stammer fra det meste af matriklen. Ingen af dem kan med sikkerhed knyttes til brønden, da opfyldet fra brønden lå spredt over et større område på grunden. Det keramiske skårmateriale består af i alt 25 fragmenter af fajance, stengods og rødbrændt lertøj af både dekoreret og udekorerede type (fig. 3). Skårmaterialet stammer fra formtyper som bordservice i form af fade, tallerkner og skåle. Ligeledes er der skår fra diverse pottes. Periodemæssigt stammer skårene formentlig fra den anden halvdel af 1700-tallet.

Blandt løsfundene findes også et lille skår i grønt vinduesglas. Derudover blev der også indsamlet enkelte dyreknogler, der lader til at stamme fra et yngre individ – formentlig en kalv.

Figur 3. Et udvalg af skårmaterialet. Øverst til venstre ses fajancen og ved siden af ligger skårene i stengods. Derimellem ligger alle skårene i rødbrændt lertøj, heraf et enkelt med kohornsbemaling. I nederste højre hjørne ligger skåret i vinduesglas. Foto: Københavns Museum.

Konklusion

I forbindelse med tilsynet ved Annexstræde 8, blev placeringen af det middelalderlige Valby ikke belyst. Brønden og pumperøret er udateret, og det står ikke klart, hvornår de var udtjente. De få løsfund dateres til

² Parby 2007 s. 13.

anden halvdel af 1700-tallet. De fleste dateringer fra de tidligere arkæologiske undersøgelser i Valby ligger netop i perioden 17-1800-tallet.

Specielt området omkring Annexstræde er blevet undersøgt tidligere (KBM2551 og KBM3208). Den eneste indikation af middelalder har været det beskedne skårmateriale, som Hans Mikkelsen indsamlede i forbindelse med undersøgelserne i 2002.³ De stammer muligvis fra 1400-tallet. Tilsyneladende skal den videre søgen efter det middelalderlige Valby altså ske andetsteds.

³ Mikkelsen 2002, s. 2.

Anlægsliste

KBM 3759 Annexstræde

Nr.	Beskrivelse	Initialer	Dato
A001	Brønd (ikke tilsluttet ledningsnet, men individuelt stående). Næsten kvadratisk – måler 80 x 90 cm. I hjørnerne fandtes resten af hjørnestolper, som målte 17x15 cm. Hjørnestolperne har været nedrammet i andre vandretliggende bjælker (ikke eksponeret). De nederste 1,12 m er bevaret af hjørnestolperne. Brøndens sidebrædder er ikke tilsvarende bevaret.	NPG	21.05.12
A002	Lodretstående pumperør, 303 x 31 cm. Rester af jernbånd i den ene ende. Røret var plant i den ene ende og brækket i den anden. Et taphul i Pumperørets side, målte 9x7 cm og gik 10 cm ind til pumperørets centrum.	NPG	21.05.12

Fotoliste

KBM 3759 Annexstræde

Foto ID	File navn	Fotograf	Dato	Retning	Motiv
10002	P5210002	NG	21.05.12	-	Tømmer i bunden af brønd
10004	P5210004	NG	21.05.12	-	Tømmer, delvist savet ende blad til samling.
10006	P5210006	NG	21.05.12	-	Oversigtsfoto af nedgravning.
10010	P5210010	NG	21.05.12	-	Opgravet pumperør foran maskinen.
10011	P5210011	NG	21.05.12	-	Enden af pumperør, med åbningen synlig.
10012	P5210012	NG	21.05.12	-	Udstemmet hul på siden af pumperør
10014	C115_1286	MBS	07.06.12	-	Tømmer fra brønd
10015	C115_1287	MBS	07.06.12	-	Tømmer fra brønd
10017	C115_1289	MBS	07.06.12	-	Enden af pumperør (Som på 100009-100013)

Litteratur

Christophersen, A. (1985): *København og omegn gennem 6000 år. En kortlægning af de arkæologiske interessesområder i Københavns Kommune*. Københavns Bymuseum.

Parby, J. I. (2007): *Storbystrømme. Københavnerens vand, varme, lys og latrin gennem 150 år. Københavns Bymuseums Skrifter*, nr. 7. Københavns Bymuseum.

Rapporter

Foss, P. (2002): Beretning for den arkæologiske undersøgelse af KBM2591 Rørføring i Annexstræde og Gadekærvej i Valby. Københavns Museum.

Jensen, J. J. (2005): Arkæologisk prøvegravning KBM3208 Det Centrale Valby. Underområde II. Københavns Museum.

Jensen, M. L. (2002): Beretning for den arkæologiske undersøgelse af KBM2639 Valby Langgade (Hoffmanns Minde), matr. nr. 3a, Valby Kvarter. Københavns Museum.

Mikkelsen, H. (2002): Beretning for den arkæologiske forundersøgelse KBM2551 Det Centrale Valby, Underområde II. Københavns Museum.

Summersfield, A. & Bork-Pedersen, K. (2009): Beretning for det arkæologiske tilsyn på KBM3736 Valby Langgade 95. Matrikel 5a, Valby Kvarter. Københavns Museum.